

ANNA-MARIA ÅSTRÖM

Rumslighet och rörlighet

Budkalven 2013 tar sig an begreppen rumslighet och rörlighet och utgör samtidigt ett experimentellt nummer i det att också essäartade artiklar får utrymme. Sedan länge har plats och rum utgjort viktiga teman inom kulturvetenskaperna, genom att man poängterat människans territoriella natur (Ina-Maria Greverus redan 1970) och under senare tid människans rumsliga tillhörigheter. Å andra sidan har rummet utgjort en kategori som man ständigt har varit uppmärksam på, man har använt rummet som en slags koordinat, varvid främst Henri Lefebvres tredimensionella begreppsapparat kommit i bruk. Kulturen använder sig av rummet och häri opererar människan på olika plan, hon planerar rummet, skapar rummet genom sina praktiker och upplever rummet, samtidigt och med olika medel. Rummet blir en plats och en representation. Den senaste forskningen poängterar just hur människan genom sina handlingar och kutymmer skapar och omskapar rummet. I rummet sker förtätningar och rummet kan aldrig behandlas fristående från tiden.

Det experimentella ligger i artikelförfattarnas val av presentations- eller ”framskrivnings”sätt. Fokus är även nu på vissa speciella teman som sammanhänger med rum, rumslighet och rörlighet, men presentationen följer inte alltid det gängse med problemställning och problemlösning, utan texterna tenderar att följa sin egen logik, att fördjupa det redan utforskade, att komma med nya synvinklar och ofta att också lyfta fram förhållandet mellan kultur och individ på ett mera direkt sätt än man vanligen gör inom etnologin. Forskarens egen erfarenhet av världen utnyttjas också. Gemensamt för fyra av fem artiklar är att de bygger på redan utförd forskning, bara den första är en första

analys - av en intellektuella speciella ”tidsrum”, också dessa redan analyserade av författaren själv. De övriga utgör s.a.s. kommentarer till, förtydliganden och sammanfattningar av svårfångade kulturella mönster med rummet och rörligheten i fokus. Två av artiklarna kan uttryckligen sägas utgöra exempel på experimentell etnografi eller postmodern etnografi, som kännetecknas av att forskarna med olika oväntade former korsar vetenskap med friare och okonventionella, ofta konstnärliga uttryck. Endast de två sista artiklarna har ett mera strikt vetenskapligt format. Med denna lyhördhet för andra sätt att ”göra vetenskap”, vill Budkalven ge möjlighet för annorlunda öppningar och samtidigt teckna gränserna för det etnologiskt godtagbara. Formerna för presentationen för vetenskapliga rön läggs härmed ut för debatt!

I den första djupt resonerande artikeln om speciella tidsrum i den helsingforsiske litteraturvetarens och författarens Michel Ekman senaste bok *Utänför tiden. Självbiografiska essäer* (2012) lyfter folkloristen Sven-Erik Klinkmann fram begreppet kronotop. Han söker följaktligen hos Ekman rums- och tidstecken som förenas i en meningsfull och konkret helhet. Enligt Mihail Bachtin innebär kronotoper att tiden förtätas, rummet intensifieras och dras in i tidens, intrigens och historiens rörelse. Kronotopbegreppet har hos Bachtin sitt ursprung i litterära analyser och Klinkmann fortsätter på det spåret och försöker finna och specificera olika plats- och tidsmässigheter hos Ekman. Han finner mera abstrakta kronotoper som epifanierna, ensamheten och striden, men också mera konkreta, som sommarstugan och Brunnsparken, tidningen och biosalongen, där sommarstugan rent allmänt ofta står för barndomens lycka, kontinuitet

i rörliga liv, men också för släktskap, klassöverskridningar och i Ekman's fall också för det finlandssvenska, som också återkommer framförallt i den abstrakta kronotopen striden. Brunnsparken får drag av det björlingska medan en tredje konkret kronotop, tidningen, Hufvudstadsbladet, framförallt blir den där striden förs. Biosalongen blir platsen där Rohmers filmer och betydelse för individen kan problematiseras. Klinkmann noterar också att de tre ekmanska kronotoper han funnit är starkt sammankopplade med en utsatthets- och minoritetsproblematik. Det paradoxala tycks vara att trots att den finlandssvenska positionen relativt sätt är mycket stark, är den ändå sedan några år åter hotad och det upplever Ekman mycket intensivt. Det att Ekman rört sig i olika kulturella och "naturmässiga" fält – det urbana landskapet är lika viktigt – gör att Klinkmann kan teckna en mångfacetterad bild av en rörlig intellektuell värld, där individen pendlar mellan vilja till förändring och kulturpåverkan och självförglömmande öppenhet för landskap och natur. Klinkmann lyfter fram en etniskt mångdimensionell bakgrund hos Ekman, den existentiella problematiken och upplevelsen inför världen och olika vägar att gå.

I följande artikel är upplevelsen av två olika urbana rum i fokus. Anita Beckman skriver liksom Klinkmann starkt essäistiskt och liksom Ekman starkt personligt. I hennes val av etnologisk analysmetod kan man säga att hon eftersträvar en närmast poetisk text, redan rubriken Mellanrummets poesi antyder detta. Beckman bygger vidare på sin doktorsavhandling om väntan (2009) och tecknar dels ett köpcentrum i centrala Göteborg och dels ett brofäste i stadens utkant ur ett personligt perspektiv i en analys som utgör ett slags autoetnografi. Hon är ute efter att söka något som hon kallar mellanrummet, ett rum som framförallt är mentalt, men som kräver vissa platser för att infinna sig. Liksom den ekmanska texten sökte efter identiteten, jaget, söker Beckman via mellanrummet en plats där man kommer i kontakt med sin "äkta subjektivitet, vad vi egentligen är bortom modernitetens pockande krav." Artikeln utgör ett tydligt

exempel på en alternativ textstrategi. Författaren lyckas med att först teckna det snabbt rörliga och intensiva köpcentret, ett rum där alla ständigt rör på sig. I den hastighetens plats, som samtidigt uttrycker västvärldens kommersiella välfärd, är allting enligt författaren artificiellt och här finns ingen plats för självreflektion. Den accelererande tiden tycks ta kål på rummets möjligheter till reflektion. Om Nordstans köpcentrum i viss mån blir till en icke-plats inkarnerande det moderna rummet, måste ett mellanrum sökas någon annanstans. Ett sådant alternativ rum finner författaren i dess motsats, ett undanskymt landskap i en av ytterstadsdelarnas utkanter. Det tysta, sparskrapade, rostiga och risiga, det odefinierade men ändå lättdefinierade ger där friheten till reflektion. När sorlet tystnat och stilltje och väntan uppenbarar sig infinner sig också möjligheter att låta tankarna komma och gå, hävdar författaren och poängterar mellanrummet som en plats också för det tidlösa. Teoretiska utblickar för sina reflektioner finner hon hos bl.a. Henri Bergson, Mircea Eliade och Gabriel Tarde. Metoden är således autoetnografisk. Det är med utnyttjande av kroppen och de egna sinnena, som rummet kan tolkas, dvs. utan vårt eget fysiska förhållande till rummet, skulle alla andra tolkningsförsök, också de abstrakta, vara svåra att utföra.

Också följande artikel av Susanne Österlund-Pötzsch utgår från upplevelser via kroppen, men nu är det själva rörelsen som ligger i fokus. Med fokus på förhållandet mellan rörelse och platstillhörighet strävar författaren att via flanörens perspektiv – iakttagande, associativt och reflekterande – öppna för olika tolkningar av vandrandet, gästandet och det rumskapande gåendet. Det sker med utgångspunkt i olika historiska perioder och med nyttjande av uppgifter och uppteckningar om t.ex. vandrare, luffare, främlingar, gästgivare och värdar, om rituella gränsmarkeringar och nyttjandet av stigar och vägar samt maskeringsseder (en lek mellan det bekanta och främmande). Utöver frågor aktualiserade av detta typgalleri synas spatiell tillhörighet och utstötningmekanismer, frågor som hon också tagit upp i sina tidigare studier.

En dylik associativ ”flanörsmetodologi” innebär enligt Österlund-Pötzsch att forskaren liksom poeten och journalisten i sin metod via en medvetandeström registrerar de miljöer som genomvandras, här olika eklektiskt valda miljöer. Det som blir resultatet av denna medvetandeström är dels att sega kulturella strukturer lyfts fram ur sitt historiska djup fram till nutid, att kulturella kutymor t.ex. om hem och vandringar lyfts fram som just de kutymor de är och som i princip är föränderliga och öppna för nya tolkningar. En fråga som författaren ställer är om ett liv i rörelse från plats till plats utgör en frihet eller en förbannelse och hon besvarar den med att det utgör ett både och, snarare än ett antingen eller. Allting beror på om rörligheten är frivillig eller påtvingad och om det finns plats för återvändanden. En viss platsbundenhet är en förutsättning för att rörligheten skall vara positiv.

En föränderlig och förändrad plats utgör Fiskars bruk i Västra Nyland, som är objekt för Sarah Hagströms analys av hur ett storbolag via sitt historiska järnbruk kunnat fördjupa en god image för företaget. Sarah Hagström stöder sig på sin avhandling pro gradu, som behandlade Fiskars bruk ur kulturarvs- och genetriferingssynpunkt. Hon analyserade hur en lyckad satsning på att använda det på 1960-talet delvis nedlagda bruket som en kvalitativt högstående konstnärby, gav möjligheter för utställningar och annan turistrekreation och hur Fiskars blivit sinnebilden för hur ett historiskt kulturarv som ligger nedsänkt i en miljö kan få nytt liv. Hagström beskriver nu denna omvandlingsprocess, hur rummet, Fiskars bruk, nyttjas som utgångspunkt och hur ett samband mellan en miljö och ett varumärke kommer till stånd eller egentligen återknyts. Varumärket Fiskars, som även annars signalerar god kvalitet, fästs i rummet, det gamla bruket, på ett helt nytt sätt men också detta nya sätt signalerar kvalitet och välbeställdhet. Varumärkets återvändo till sin ursprungsplats blir ett insignium på detta. Hon analyserar hur olika byggnader återanvänts och hur nya byggnader uppförts i klassisk stil för att passa helheten och diskuterar hur varumärket och konstnärsmiljön synkroniserats. Forskaren

har varit tvunget att rumsligt orientera sig i bruket och via observationer se det som den helhet det är. Analysen bygger på ett omfattande fältarbete och diskussioner med dem som aktivt drivit på omvandlingsprocessen, med där boende och verkande konstnärer, men också med dem som upplevt den gamla brukstiden, då industriell tillverkning ännu bedrevs på orten. En marginalisering av de sistnämnda är påtaglig. Också den nya konstnärbyn behöver insatser av bolaget.

Den sista artikeln, min egen, utgör också en återvändo, här till mitt gamla avhandlingsmaterial om herrgårdar som samfundstyper. I fokus står nu tjänstefolket och deras position, som också har rumsliga förtecken. I artikeln hävdas att tjänstefolket egentligen besitter en dubbel habitus, sin egen, men också herrskapets, genom deras delaktighet i uppbyggandet av herrskapets vardag. Med rummets hjälp skapas intrikata system för hur olika ytor får användas och hur vissa ytor – och även ting – används för att kultivera något så att det kan användas av herrskapet. En process från det naturliga till det kultiverade blir synlig, t.ex. när det gäller matlagning, men framförallt via servering med hela serviser, och t.ex. när trädgårdar anläggs och omgärdas. Dessa kulturella kutymor liknar varandra på de olika herrgårdarna i Finland, men här synas främst de rumsliga praktikerna och förhållandena på de östliga herrgårdarna. Resonemanget utgår från att den livsform som ägarna representerade spred sig till de andra kategorierna, så att de i viss mån kunde bli delaktiga i den. Den materiella kulturen påverkar enligt Bourdieu vårt undermedvetna direkt och i synnerhet efter en socialiserande process börjar man umgås med tingen så att överträdelser ej sker. Också rummet som särskiljande blir mycket lätt tydligt. Därmed reproducerades kulturen genom ett aktivt handlande av de berörda i dessa miljöer. Det var på detta sätt som tingen blev ytterst viktiga förmedlande länkar, som platserna faktiskt angav vars och ens plats och som de ojämlika sociala banden hölls intakta för en lång tid.

I häftet visas i de olika artiklarna hur rum, plats och rörlighet kan förtätas och ges kulturella innebörder utöver de närmast givna. Det är frapperande hur nästan alla analyser också bygger på forskarnas egen orientering i rummet och erfarenheter av de miljöer och kulturella sedvänjor som skildras. Tematiskt syns olika slag av miljöer med olika slag av historiska perspektiv och också relationer utöver platserna, t.o.m. över nationella gränser, syns i de föränderliga perspektiv som de kulturella praktikerna företer. Främst analyseras finländska förhållanden, men även nedslag i Göteborg. Därmed vill vi visa att vi fortfarande är öppna också för inlägg från de övriga nordiska länderna.

SPATIALITY AND MOBILITY

Budkavlen 2013, tackles concepts of spatiality and mobility and is also, at the same time, an experimental edition in that essay-like articles are given a place. For a long time, location, space and place have constituted important themes in the cultural sciences by their stress on the territorial nature of human beings (Ina-Maria Greverus in 1970), and in more recent times people's spatial belongings. On the other hand, space has constituted a category that has constantly been under scrutiny, and used as a sort of coordinate, mainly through the use of Henri Lefebvre's three-dimensional concept. Culture makes use of space and within it human beings act on different levels; they plan spaces, create spaces through their practices and experience space, and this is done simultaneously and with different means. Space becomes a place and a representation. The most recent research points out just how human beings, through their actions and customs, create and reshape a space. In this space, also a condensation takes place, and thus space can never be treated as being independent of time.

The experimental approach lies in the choice of presentation – or analyses method made by the authors of the articles. The focus is still on certain specific themes related to space, spatiality, and mobility, but the presentation does not always follow the accepted method of propos-

ing problems and problem solving. Rather the texts tend to follow their own logic, to go more deeply into subjects already researched in order to present new perspectives, and often to also highlight the relationship between culture and the individual in a more direct way than is usually done in ethnology. The researcher's own experience of the world is also utilised. Common to four of the five articles is that they are based on research that has already been conducted, only the first is an initial analysis – of an intellectual's special "time spaces", which have also already been analysed by the author himself. The others present, shall we say, comments on, clarifications to, and summaries of elusive cultural patterns, with space and mobility in focus. Two of the articles can explicitly be said to be examples of experimental ethnography or post-modern ethnography, which is characterised by the fact that the researchers through various unexpected forms intersect science with more unconventional, and often artistic expression. Only the last two articles have a stricter scientific format. With this sensitivity to other ways of "doing science", Budkavlen would like to allow the possibility for different openings and at the same time draw the boundaries for what is ethnologically acceptable. The forms of the presentation of scientific research findings are thus laid out for debate!

The first article is a deep expository article on the special time space concept in the Helsinki's literature researcher and author Michel Ekman's latest book. On the basis of *Outside Time. Autobiographical essays* (2012), the folklorist Sven-Erik Klinkmann highlights the concept of chronotope. He consequently seeks in Ekman space- and time signs that are united in meaningful and concrete wholes. According to Mikhail Bakhtin, the concept of a chronotope means that time is solidified, space is intensified and drawn into the movements of time, intrigue, and history. Bakhtin's concept of chronotope has its origins in literary analysis and Klinkmann continues in this vein and tries to find and specify different locations - and temporal units in Ekman. He finds more abstract chronotopes such as epiphanies, loneliness and struggle, but also some that are

more concrete, such as the summerhouse and Brunnsparken, the newspaper and the cinema. The summerhouse, in general, often stands for childhood happiness, continuity in the movement of life, as well as for kinship, crossing the boundaries of class and, in Ekman's case, also for Finnish-Swedishness, which often returns mainly in the abstract chronotope struggle. Brunnsparken has a trait of Björling's texts, while the third concrete chronotope, the newspaper *Hufvudstadsbladet*, is above all the place of dispute for that time. The cinema is the place where Rohmer's films and their significance for the individual can be problematised. Klinkmann also notes that the three Ekman chronotopes he found are strongly connected with equality/vulnerability - and minority problems. The paradox seems to be that even despite the position of Finland-Swedish people being in a relative manner very strong, it has in recent years once again been threatened and this Ekman experiences very intensively. Because Ekman has moved in different cultural and "nature orientated" fields - the urban landscape is as important - it allows Klinkmann to draw a multi-faceted picture of an active intellectual's world, where the individual oscillates between wanting to change, to exercise cultural influence, and seeking self-forgetful openness to the landscape and nature. Klinkmann highlights the ethnic, multidimensional background found in Ekman, the existential problematic and the experience of the world and the different ways to proceed.

In the following article, the experience of two different urban spaces is in focus. Anita Beckman writes, as Klinkmann, in a strongly essayist style and as highly personal as Ekman. In her choice of an ethnological analysis method, one can say that she strives for an almost poetic text, as the title *The Poetry of the Space In-Between* already suggests. Beckman builds further on her doctoral thesis on waiting (2009) and describes a shopping centre in the heart of Gothenburg and a bridge end area in the outskirts of the city from a personal perspective in an analysis which presents a kind of auto-ethnography. She is searching for something that she calls the in-between space, a

space that is primarily mental, but that requires certain locations in which it can be manifest. Similar to the Ekman's text, with its search for identity and the self, Beckman searches, via this space, to find a place where she can encounter our "authentic subjectivity, what we really are beyond modernity's persistent demands." This article presents a clear example of an alternative text strategy. The author manages to first describe the fast-moving and intense shopping centre, a space where everyone is constantly moving. In this accelerated space, which simultaneously expresses the Western world's commercial affluence, everything is, according to the author, artificial and provides no place for self-reflection. The acceleration of time seems to affect the opportunity for reflection in such a space. If Nordstan's shopping centre, to some extent, becomes a non-place incarnating the modern space, an in-between space has to be sought elsewhere. One such alternative space is found by the author in a very opposite location, an inconspicuous setting in one of the outskirts of an urban district. The quiet, the scrapped together, the rusty and shabby, the undefined yet easily defined provide the freedom to reflect. The author argues that when the hubbub dies down and all is still then waiting reveals itself, and opportunities arise to let thoughts come and go. She emphasizes this space also as a place for the timeless. Theoretical views on her reflections she finds amongst others Henri Bergson, Micrea Eliade, and Gabriel Tarde. The method is a auto-ethnographic - meaning that space is interpreted using the author's body and its senses. But it draws on the fact that without our own awareness of our physical relationship with space, any interpretation attempts, also in the abstract, would be difficult to perform.

The following article by Susanne Österlund-Pötzsch is also based on experiences through the body, but here movement in space is in focus. Focusing on the relationship between movement and place affiliation the writer endeavours from the flaneur's perspective - observation, association and reflection - opening different interpretations concerning wandering, guest situations, and the space creation of

walking. It is based on different historical periods and uses information and interpretations of wanderers, vagabonds, strangers, innkeepers and hosts, ritual boundary markers, as well as use of trails and roads and masking practices (a play between the familiar and unfamiliar). In addition to the questions raised by this gallery of types, spatial belongings and rejection mechanisms appear; these are issues which she has already raised in her previous studies.

Such an associative “flaneur’s methodology” involves, according to Österlund-Pötzsch, that the researcher registers, similar to the poet and journalist via a stream of consciousness method, the environments they walk through; here they are various, selected, eclectic environments. The results of this stream of consciousness is partly that tenacious cultural structures are brought forward from their historical depth into the present day; that cultural customs, for example, about homes and walks are highlighted as just the customary practices they are and thus call for further interpretations. One question that the author proposes is whether a life on the move from place to place constitutes a freedom or a curse; she answers that it is both, rather than an either-or. Everything depends on whether movement is voluntary or enforced and if there is the possibility of a return. A bond with a certain location is a prerequisite for the movement to be positive.

Fiskars in Western Nyland constitutes a mutable and changing location, and is the object of Sarah Hagström’s analysis of how a major corporation, via its historic ironwork mill, has been able to strengthen its image of the company. Sarah Hagstrom is supported by her Master’s thesis, which dealt with Fiskars from a cultural heritage and gentrification perspective. She now analyses how a successful effort to use the factory site, partially closed in the 1960s, as a high-quality artists’ village provided opportunities for exhibitions and other tourist recreations, and how Fiskars has become an emblem for how historical heritages immersed in a particular environment can be given new life. Hagstrom describes this transformation process, how this space, the mill, was used as

a starting point and how the relationship between the environment and the brand has come to be connected or in fact reconnected. Fiskars brand, which already signals good quality in itself, has become fixed in space as the old mill in an entirely new way. But also this new way has come to signal quality and affluence. This trademark’s return to its place of origin is an insignia of this. Hagström analyses how different buildings have been reused, how new buildings have been built in a classic style to suit the whole scheme, and discusses how the brand and the artist’s environment have been synchronized. The researcher has had to spatially orient herself at the mill and through observations see it as the entirety it is. The analysis is based on extensive fieldwork and discussions with those who have actively campaigned for the transformation process, the residents and working artists. The discussions also included those who have experienced the old industrial times, when industrial production still took place in the locality; the marginalisation of this latter group is noticeable. Also the artist’s village needs constant support from the firm.

The last article, my own, is also a return. Using my old thesis material on manor houses as types of communities, my focus is now on the servants and their position, which also has a spatial characteristic. The article claims that the servants actually possessed a double habitus, their own, and also that of the gentry, through their participation in the construction of everyday upper-class life. With the aid of space intricate systems were created of how different areas could be used and how certain areas - and even things - were used to cultivate something so that it could be used by the gentry. A process going from the natural to the cultivated becomes visible, for example, with regard to cooking, but especially through the serving of food with its movements and with its entire range of tableware. Nature was also cultivated in the manner that gardens were constructed and enclosed. These cultural patterns and practices were similar in different manor houses in Finland, but are in the article seen most closely in the spatial practices in manor houses in eastern Finland. The argument as-

sumes that the form of living that the owners represented spread to other categories, so that they, to some extent, were involved in it. The material culture, according to Bourdieu, affects our subconscious directly - and especially in socialising processes relationships are shaped through things and artefacts, so that violations do not occur. Space divided in distinctive areas also very easily becomes clear. Consequently, culture becomes replicated through the active actions of those affected in these environments. In this way objects became extremely important intermediary links, access to certain areas gave each person their place and the unequal social bonds could be held in tact for a long time.

In this volume of *Budkavlen* the various articles show how space, place and mobility

can be condensed and given cultural meanings beyond those immediately specified. It is also striking how almost all the analysis are based on the researchers' own orientation in space, and their experience of the environments and cultural practices depicted. The foreign is also made familiar. Thematically, different kinds of environments are seen from various kinds of historical perspectives and in relationships beyond locations, even across national boundaries. The changeable perspectives are thus also examples of the cultural history of different times. The conditions analysed are primarily Finnish, but extended to a view of Gothenburg. Through this extension, we would like to demonstrate that we are also still open to contributions from the other Nordic countries.

Anna-Maria Åström

Temat för *Budkavlen* 2014 är Kulturarv och konsumtion.
Enligt tidtabellen för refereprocessen skall artiklarna vara redaktionen
tillhanda före sista januari 2014.

Se Vägledning till författare.